

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ КМДА
КИЇВСЬКИЙ МІСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. Б.Д.ГРІНЧЕНКА**

**ПЕДАГОГІЧНІ НОВАЦІЇ СТОЛИЧНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Науково-методичний щорічник – 4

Київ-2004

ББК 74.04 (4 Укр-2К)я5+
+74.202я5
П – 24
УДК 37.014 (477-25)
П – 24

Педагогічні новації столичної освіти: теорія і практика: науково-методичний щорічник – 4 / За редакцією Л.М. Ващенко та Б.М. Жебровського. – Київ. - 2004. – 200 с.

Редакційна колегія:

Бех І.Д., дійсний член АПН України, доктор психологічних наук, професор
Вашуленко М.С., дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Мадзігон В.М., дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Ничкало Н.Г., дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Олексюк О.М., доктор педагогічних наук, професор
Савченко О.Я., дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Сисоєва С.О., член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор

У науково-методичному щорічнику аналізуються питання теорії і практики інноваційної роботи в системі загальної середньої освіти м. Києва, тематика яких охоплює перспективні напрями діяльності галузі. Відображено реальний досвід, подані методичні рекомендації та теоретичні узагальнення результатів експериментальних досліджень.

Викладений матеріал може бути корисним для керівників навчальних закладів, вчителів, викладачів і студентів педагогічних вузів, батьківської громадськості, науковців, а також усіх тих, хто досліджує проблеми педагогічної інноватики.

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (Протокол №11 від 23 грудня 2004 р.)

Наталія МУРАНОВА

**ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ
“АВІАКОСМІЧНИЙ ЛІЦЕЙ – НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”**

Сучасний темп світового науково-технічного прогресу, інтеграційні світові процеси не можуть не впливати на соціальний розвиток окремої держави, і України зокрема. Динаміка соціально-економічного розвитку вимагає швидкої орієнтації у світі новітніх технологій, відповідних професій, що забезпечуватимуть їх розробку та впровадження.

Загальні тенденції зумовили втілення нової стратегії розвитку освіти, яка відбивається, перш за все, у законах, концепціях, інноваційних технологіях тощо. Однією з вагомих освітніх концепцій є концепція неперервної освіти, в основі якої лежить формула “освіта через усе життя”, що визначає особливий підхід до всіх ланцюгів освітньої вертикалі. В ній середня освіта на організаційному рівні пов’язана, з одного боку, з дошкільною освітою, з другого – з професійною. І якщо стосовно проблеми неперервності у першому випадку існує достатнє науково-методичне обґрунтування, то визначення змісту неперервності між старшою школою і професійною освітою потребує наукового дослідження.

Стосовно наукового забезпечення неперервності освіти можна стверджувати, що глибоко досліджуються різні рівні та аспекти професійної освіти (І.А.Зязюн, В.С.Лутай, Н.Г.Ничкало, Н.А.Побірченко, С.О.Сисоєва та ін.). Відносно середньої освіти, найбільший об’єм психолого-педагогічних досліджень присвячений питанням наступності між навчальними закладами певних рівнів, готовності до навчання у відповідних вищих навчальних закладах, професійній орієнтації старшокласників (Г.Г.Бас, Л.І.Григорчук, Л.Б.Куліненко, Г.Є.Левченко, Н.Ю.Матяш, В.М.Теплов, Т.В.Становська, Б.О.Федоришин, В.Л.Федяєва, Я.В.Цехмістер та ін.). Професійну орієнтацію дослідники розуміють як спеціально організовану систему виховної та освітньої роботи, яка ставить за мету формування професійної спрямованості учнів, їх здатності свідомо обирати професію з урахуванням суспільних потреб, надання їм допомоги у професійному самовизначенні (Л.А.Йовайша, А.Д.Сазонов, В.Д.Симоненко). Процес допрофесійної підготовки органічно поєднаний з професійною орієнтацією, але ширший у розумінні. Якщо професійна орієнтація ставить завдання: допомогти старшокласникам у професійному самовизначенні і завершується на етапі вибору професії, то у допрофесійній підготовці профорієнтаційна робота розглядається як перший етап. На другому етапі передбачається озброєння учнів елементарними допрофесійними знаннями, формування у них достатньо повних уявлень про майбутню професію, початкових професійних умінь та навичок.

Допрофесійна підготовка вважається системою освітньої роботи, яка ставить за мету: відбір учнів для майбутньої професії за певними здібностями, необхідними для оволодіння майбутньою професією, озброєння їх певним рівнем теоретичних та практичних знань, умінь, навичок, які слугуватимуть підґрунтям для цілеспрямованого подальшого професійного навчання, саморозвитку і самореалізації особистості. Концепція неперервної освіти дає всі підстави для того, щоб процес допрофесійної підготовки здійснювався на основі принципів цілісності з іншими освітніми рівнями, завданнями, що на них вирішуються, синергетичності змісту середньої та професійної освіти, наступності між освітніми рівнями.

Серед недоліків профорієнтаційної роботи і допрофесійної підготовки у середніх закладах освіти дослідники виділили: її націленість на “середнього” учня, орієнтацію усіх учнів на один професійний напрямок, відсутність індивідуального, особистісного, диференційованого підходу до старшокласника, декларативний рівень допрофесійної підготовки.

Все це обумовлює актуальність нашої статті, в якій аналізується інноваційний підхід до побудови неперервної освіти в системі “Авіакосмічний ліцей – Національний авіаційний університет”.

Національний авіаційний університет (НАУ) сьогодні забезпечує кадрами майже всю інфраструктуру своєї економічної галузі. Він готує спеціалістів і магістрів з 24 професійних напрямів. Водночас, університет прагне до підвищення якості професійної освіти, яку доцільно починати з пропедевтичної підготовки ще у тому віці, який психологами визнаний як сензитивний до професійного самовизначення [1; 2]. У віці від 14 до 17 років спостерігається інтеграція пізнавальних і професійних інтересів на першому етапі та звуження пізнавальних інтересів і розширення професійних на другому. Така тенденція пояснюється сформованістю професійної спрямованості та вибором професії. Середня освіта, зокрема у гімназії, колегіуми, ліцеї, які функціонують при вищих навчальних закладах, має забезпечити вирішення цієї проблеми.

Авіакосмічний ліцей, який було створено за ініціативою ректора Національного авіаційного університету В.П.Бабака, функціонує з 1 вересня 1999 року. Особливістю ліцею є те, що:

- ліцей входить до структури НАУ;
- знаходиться на території НАУ і ліцеїсти не просто спостерігають за студентським життям в університеті, а беруть у ньому активну участь, що дозволяє у майбутньому швидше адаптуватися до навчального процесу ВНЗ, почуватися вільно в університеті: спільна бібліотека, спільні конференції, розробка наукових

проектів, уроки та спецкурси в ліцеї проводять викладачі університету, ліцеїсти беруть участь у різноманітних студентських конкурсах, змаганнях, популярній серед студентської молоді грі КВК тощо;

- у ньому навчаються учні, починаючи з 9-го класу (а це за результатами психологічних досліджень, вік професійного самовизначення), що дозволяє зосередитися педагогічному колективу на вікових особливостях юнацтва, їх потребі у професійному самовизначенні.

Таким чином, в Авіакосмічному ліцеї вже на функціональному рівні закладено найкращі можливості для реалізації завдань допрофесійної підготовки старшокласників. Однак, стратегія освітнього процесу Авіакосмічного ліцею ширша, ніж допрофесійна підготовка старшокласників для подальшої освіти в НАУ. Її основними напрямками є:

- виховання особистості здатної до саморозвитку впродовж життя, самореалізації в суспільстві;
- забезпечення достатнього загального освітнього рівня ліцеїстів, який є базою для формування наукового світогляду, культурного рівня особистості, допрофесійної підготовки на засадах гуманізації навчально-виховного процесу;
- забезпечення достатнього рівня допрофесійної підготовки через дидактичну та виховну систему ліцею (інтеграцію предметів з різних професійних напрямів, інтеграцію навчального і виховного процесів), інтегративний зв'язок навчально-виховного процесу ліцею з навчальним процесом НАУ.

У зв'язку з визначеною стратегією Авіакосмічний ліцей можна розглядати як:

- 1) *загальноосвітню структуру* (забезпечення учнів знаннями, вміннями та навичками на рівні державних стандартів);
- 2) *навчальний заклад для розвитку обдарованих дітей* (забезпечення особистісного розвитку здібностей ліцеїстів);
- 3) *етап у неперервній освіті* (здійснення допрофесійної підготовки ліцеїстів для отримання фахової професійної освіти у ВНЗ з найменшим періодом адаптації до вузівської системи навчання, формування високого рівня розуміння змісту професійно орієнтованих дисциплін).

Для забезпечення потреб ліцеїстів у визначення спеціальностей подальшого навчання визначено чотири напрями допрофесійної підготовки: соціально-гуманітарний; інформативний; технічний; економіко-правовий. Такий підхід потребує урізноманітнення спрямувань навчально-виховного процесу:

Перший - найбільш загальний, відповідає спрямованості на формування загальнолюдських цінностей в особистості, формуванню таких якостей як гуманізм, патріотизм, духовна розвиненість, інтелектуальність, фізичне здоров'я.

Другий - відповідає за розвиток творчого потенціалу особистості ліцеїста, формування таких якостей як самостійність, націленість на успіх, інтелектуальність, цілеспрямованість, воля, творчість. Його реалізація передбачає залучення учнів до вирішення завдань творчого рівня у різних видах пізнавальної діяльності, самостійного пошуку відповіді на навчальні завдання, проблемні ситуації, які виникають, тощо.

До третього напрямку належить процес формування спеціальних професійних якостей особистості, яке відбувається у тісній єдності з попередніми двома напрямами та в процесі допрофесійної підготовки. Серед них найбільш загальними є організаторські та лідерські якості, комунікативність, інтелектуальна і пізнавальна самостійність, гнучкість мислення, аналітичність, іміджність.

Таким чином, освітня мета полягає у вихованні фізично здорової, гармонійно розвиненої, освіченої, професійно компетентної (допрофесійний рівень) особистості з активною життєвою позицією, здатної до професійного самовизначення, самореалізації та саморозвитку впродовж життя. Реалізація цієї мети потребує поетапного підходу, на кожному з яких вирішуються певні завдання.

На *першому (діагностичному) етапі* визначаються напрями допрофесійної підготовки ліцеїстів, якісні риси випускника Авіакосмічного ліцею, які необхідні особистості для її саморозвитку, самореалізації, проводиться психологічна діагностика учнів ліцею на предмет визначення пізнавальних та професійних мотивів та діапазону інтересів тощо.

Психолог ліцею вивчає індивідуальні риси темпераменту та характеру, особливості протікання пізнавального процесу у кожного учня, професійні інтереси, схильність до певного виду діяльності, зовнішні та внутрішні мотиви вибору тієї чи іншої професії тощо. Якщо зовнішні мотиви перебільшують внутрішні, то це є показником недостатньої сформованості внутрішньої мотивації, браку знань про майбутню професію. Вивчення мотивації вибору професії в учнів 3-го курсу ліцею показав, що лише у 23,7 % учнів сформована внутрішня мотивація, яка характеризується стійким інтересом до майбутньої професії. У таких ліцеїстів пізнавальний інтерес включений у загальну спрямованість особистості, вони постійно беруть участь у різних видах наукової роботи, вивчають спеціальну літературу, аналізують статті, які пов'язані з їх професійним вибором, прагнуть до самовдосконалення. Однак, у більшості ліцеїстів (76,3%) цього курсу переважає зовнішня мотивація. У відповідях на анкети учні пишуть, що вибір ними

професії обумовлений її престижем та значущістю, високою заробітною платнею, соціальним статусом, можливістю жити і працювати за кордоном тощо.

Результати констатуючої діагностики стали підґрунтям для розробки механізму формування внутрішньої мотивації у ліцеїстів (від ситуативної зацікавленості до стійкого пізнавального інтересу), оскільки вона є однією з складових механізму допрофесійної підготовки ліцеїстів. Без її урахування можна говорити лише про декларативний рівень як допрофесійної підготовки так і особистісно орієнтованого підходу навчально-виховного процесу.

Під час другого етапу (моделюючого) на основі результатів діагностики будується модель допрофесійної підготовки. Передбачається вирішення завдань: побудова особистісно орієнтованого підходу допрофесійної підготовки; аналіз змісту навчальних предметів інваріантної та варіативних частин навчального плану ліцею, фундаментальних та професійно орієнтованих дисциплін Національного авіаційного університету, визначення спільних або близьких за змістом тем, які можливо змістовно-структурно поєднати в єдину систему вивчення.

З цією метою були проаналізовані навчальні програми ліцею та навчальні програми (1-2 курсів) НАУ, з загальноосвітніх дисциплін. У ході аналізу визначені опорні поняття і встановлена їх змістова узгодженість, що дозволяє, по-перше, забезпечити неперервність освіти у системі “ліцей - університет”, підготувати підґрунтя для більш ефективної професійної освіти в НАУ, по друге, впливати на свідоме, мотивоване професійне самовизначення ліцеїстів. За визначеними нами чотирма напрямками допрофесійної підготовки розроблено 20 спецкурсів, які за власним бажанням, порадами вчителів, психологів, за результатами діагностики професіографії обирають ліцеїсти. Серед таких спецкурсів провідними є: “Основи економіки та менеджменту”, “Основи екології”, “Основи обчислювальної техніки та інформатики”, “Основи радіотехніки та телебачення”, “Основи авіації та космонавтики”, “Основи психології”, “Основи правознавства”, “Основи підприємництва”, “Основи будівництва”, “Основи програмування”, “Основи інженерної та комп’ютерної графіки”, “Українське ділове мовлення”, “Мистецтво та основи дизайну”, “Основи соціології”, “Діловий етикет” тощо. У розробці спецкурсів брали участь педагогічний колектив ліцею спільно з викладачами НАУ.

Таким чином, другий етап містить психологічний і змістовий компоненти допрофесійної підготовки старшокласників Авіакосмічного ліцею, які складні за визначенням, але без яких неможливо приступити до наступного - третього технологічного етапу.

На третьому етапі розробляється і впроваджується технологія допрофесійної підготовки з позицій системно-структурного підходу, здійснюватиметься координація між навчальним процесом ліцею та НАУ. Технологія передбачає розробку певного алгоритму допрофесійної підготовки в ліцеї, який враховує особистісний підхід, особливості трансформації змісту з визначених дисциплін, підбір та розробку інноваційних технологій навчання, виховання особистості старшокласника. Взаємодія роботи ліцею і НАУ є одним з основних системно-структурних компонентів допрофесійної підготовки, який виступає у двох площинах: зовнішній та внутрішній. До зовнішньої взаємодії ліцею і НАУ ми віднесли такі форми освітньої діяльності, як спільне вирішення стратегічних освітніх завдань (участь керівництва ліцею у вчених радах НАУ та інших формах нарад), викладацька діяльність викладачів НАУ у ліцеї (викладання окремих предметів, спецкурсів, підготовка курсових проектів, робіт для МАН, підготовка до участі в олімпіадах). Очевидними є результати взаємодії педагогічного колективу і викладачів НАУ, що забезпечує обмін методикою навчання учнів 14-17 років та особливостями змісту і викладання предмету в університеті. Внаслідок постійного контакту викладачів підвищується не лише рівень педагогічної майстерності педагогів, але й рівень знань ліцеїстів.

До внутрішньої взаємодії ми віднесли координацію та корекцію змісту навчальних предметів, спецкурсів ліцею відповідно до змісту навчання з основних дисциплін у НАУ, які поглиблюють професійну компетентність учнів на рівні допрофесійної підготовки.

Зовнішня та внутрішня взаємодія ліцею і НАУ виконують освітню та організаційну функції в наступності і неперервності, забезпечують достатній допрофесійний рівень підготовки ліцеїстів для подальшої професійної освіти у ВНЗ.

Технологія допрофесійної підготовки в Авіакосмічному ліцеї розробляється нами на трьох рівнях, кожний з яких має свої завдання: формування цілісного уявлення про чотири професійні напрями та конкретні професії; формування стійкого інтересу до обраної професії та пізнавальної діяльності через механізм дії розвитку внутрішньої мотивації; формування високого рівня теоретичних знань, практичних вмінь, фахових компетенцій з предметів соціально-гуманітарного, інформативного, технічного, економіко-правового напрямів на основі інтегрованого змісту варіативної та інваріантної частин навчального плану, спецкурсів та творчої позакласної і позашкільної роботи; використання сучасних технологій особистісно орієнтованого навчання, в основі яких лежить ідея партнерства суб'єктів навчання.

Завдання технології взаємопов'язані між собою. На першому рівні всім учням розповідається про професійні напрями, пояснюється їх умовне ділення, сутність та

відмінність. Знання підкріплюються екскурсіями, додатковою інформацією з Інтернету тощо. Диференціація знань про певну професію відбувається під час відвідування спецкурсів, гуртків, на уроках з спеціальних дисциплін, в позакласній та позашкільній діяльності і продовжується протягом усього періоду навчання в ліцеї, охоплюючи всі три рівні допрофесійної підготовки.

Другий рівень передбачає певну визначеність учня в майбутній професії. Це дає можливість аналізувати його професіограму на предмет відповідності певних якостей індивіда обраній професії, визначити наявність внутрішньої мотивації. Відбувається поглиблена профорієнтаційна робота, формування стійкого інтересу до обраної професії. На цьому рівні доречними є різноманітні виховні заходи, залучення учнів до ділових ігор, наукового товариства ліцею “Сократ”, до виконання творчих робіт, пов’язаних з елементами діяльності в майбутній професії тощо. Дія другого рівня не закінчується якимось чітко визначеним часом, вирішення його завдань доречні і на третьому рівні.

Третій рівень забезпечує найбільш глибоке розуміння цілей і завдань обраної професії через отримання високого рівня теоретичних знань і практичну діяльність на уроках, на спецкурсах, під час виконання робіт МАН, участі у конференціях, студентських наукових проектах, навчально-виробничої практики тощо. Частково вирішуються на ньому завдання першого і другого рівнів, але вони не домінують вже на цьому рівні.

Пріоритетними методами навчання на цьому рівні є: ділові ігри, рольові ігри, інтерактивні методи навчання, метод синектики (використання аналогій і асоціацій для пошуку потрібного рішення), проблемні ситуації, дискусійні ігри, творчі ігри, ТВРЗ тощо. Всі вони ґрунтуються на активності суб’єктів процесу пізнання, сприяють свідомому засвоєнню складних знань, забезпечують особистісний підхід у допрофесійній підготовці.

Відповідність змісту допрофесійної підготовки циклічній закономірності дозволяє побачити ієрархію тих знань, що входять у сферу допрофесійної підготовки, їх поступове поглиблення, розширення, конкретизацію. Це наближує допрофесійну підготовку до професійної освіти у вищій школі.

Таким чином, інноваційний підхід до неперервної освіти в системі “Авіакосмічний ліцей – Національний авіаційний університет” здійснюється через визначену нами технологію допрофесійної підготовки старшокласників, яка сприятиме більш швидкій адаптації до особливостей навчання у вищому навчальному закладі, до професійно орієнтованих предметів. Реалізація змісту допрофесійної підготовки старшокласників можна наочно уявити у вигляді спіралі, в якій поступово розширюється діапазон спеціальних знань та особистісно орієнтованих методів адекватно розширенню змісту навчання. Допрофесійна підготовка ліцеїстів ґрунтується на врахуванні цілісності знань

про обрану професію, сформованості внутрішньої мотивації професійного вибору, спеціального відбору і конструювання знань, підбору особистісно орієнтованих методів навчання. Все це у сукупності, на нашу думку, має підвищити ефективність допрофесійної підготовки старшокласників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головей Л.А. Психология становления субъекта деятельности в периоды юности и взрослости. Автореферат дис. ... д-ра психол.наук. СПб, 1996. – С. 12.
2. Кирякова А.В. Ориентация школьников на социально значимые ценности. Учеб. пособие. – Ленинград, 1991. – С.47.

АННОТАЦИЯ

МУРАНОВА Н.П. Инновационный подход к непрерывному образованию в системе «Авиакосмический лицей – Национальный авиационный университет».

В статье рассматривается инновационный подход к допрофессиональной подготовке учеников Авиакосмического лицея, который является структурной образовательной составляющей Национального авиационного университета. Особенностью допрофессиональной подготовки старшекласников является тесное взаимодействие лицея и университета в учебной, воспитательной, научной сферах образования. Преемственность программ обучения, научной работы с лиценстами, культурных традиций позволяет ученикам точнее сориентироваться в выборе будущей профессии, легче и быстрее адаптироваться к учебному процессу университета.

SUMMARY

MURANOVA N. P. Innovational approach to a continuous education in the system "Aerospace Lyceum National Aviation University".

The article deals with the innovational approach to the preprofessional teaching of Aerospace Lyceum's pupils. This lyceum is both structural and educational unit of National Aviation University. The peculiarity of the preprofessional senior pupils' training is the interaction between lyceum and University in teaching, as well as educational and scientific spheres. Succession of teaching curriculum, scientific research by lycees and cultural traditions give the opportunity to lycees to choose their future specialty and to adapt to themselves to the educational process of University.